

הישיבה המאתיים שמונים ושלוש (רפג)

ביום י"ד באייר התשס"ה (23 במאי 2005) בשעה 15:00, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, עוזי אורנן, משה אזר, שולמית אליצור, יהושע בלאו, משה בר-אשר (י"ר), אבי הורביץ, אפרים חזן, אברהם טל, דוד טלשיר, אבנר טריינין, אברהם יבין, יוסף יהלום, קציעה כ"ץ, אהרן ממן, שלמה נאה, שמא יהודה פרידמן, גד בן-עמי צרפתי; החברים-היועצים יוחנן ברויאר, עמינדב דיקמן, חיים א' כהן, יוסף עופר, משה עסיס, אורה (רודריג) שורצולד; המנהלת הכללית המיועדת מירי בת-משה; עובדי המזכירות המדעית אורלי אלבק, איילת בצלאל, רונית גדיש, ברק דן, צביה זמירי; יועצות הלשון ברשות השידור טלי בן-יהודה, צופיה שקלים-ליבוביץ; אורחים: מן הוועדה למונחי אריגה עליזה בגינסקי; מן הוועדה למונחי הבנקאות ושוק ההון גבריאל בירנבאום, אשר הלפרין, ראובן מירקין, יוסף שטח.

סדר היום: א. הודעות

- ב. מונחי אריגה: רקמה, תחרה, הידורים; טקסטילים בשימוש בארכאולוגיה
- ג. מונחי הבנקאות ושוק ההון (חלק ג)
- ד. מונחי טכנולוגיית המידע ומונחים שונים
- ה. דקדוק: המשקלים פֶּעִיל, פְּעִיל
- ו. אישור הודעת ועדת הדקדוק
- ז. מילים בשימוש כללי

א. הודעות

מ' בר-אשר: אני מתכבד לפתוח את ישיבת המליאה ולהציג את ד"ר מירי בת-משה, המנכ"לית המיועדת של האקדמיה. אני מאחל לה בשמי ובשם כל חברי האקדמיה הצלחה רבה.

כידוע האקדמיה מצויה במצוקה תקציבית גדולה הנובעת מקיצוצים הולכים ונשנים בתקציבה בשנים האחרונות. ברצוני לדווח למליאה על תקווה לשיפור המצב בעקבות ביקור של שרת החינוך והתרבות הגב' לימור לבנת באקדמיה ובעקבות פגישה שלי עם ממלא מקום ראש הממשלה, השר אהוד אולמרט, אשר הבטיח לסייע להחזיר את תקציב

האקדמיה לקדמותו. אני אף מקווה שלא ירחק היום וגם ראש הממשלה יבוא לאקדמיה לישיבה ולסיוור בה. הכוונה היא לחנוך באותה הישיבה את האתר החדש של המילון ההיסטורי באינטרנט.

עוד אומר שבניסיון לגייס תרומות נפגשתי עם כמה אילי הון השוקלים לעזור לנו. הרעיון הוא להעניק תואר "ידיד כבוד של האקדמיה" לתורמים אשר ירימו לאקדמיה תרומה של 50,000 דולר לפחות. פרי ראשון למאמצינו הוא תרומתו הנדיבה של פרופ' יעקב אלרנהנד, שלכבודו ובמימונו יתקיים הערב אירוע מיוחד.

ב. מונחי אריגה: רקמה, תחרה, הידורים; טקסטילים בשימוש בארכאולוגיה

מ' בראשור: בישיבה היום אנו מתבקשים לאשר שלוש רשימות מונחים – פרות עבודתן של שלוש ועדות מינוח שונות; הראשונה בהן יצאה מתחת ידי הוועדה למונחי האריגה, וזאת הזדמנות נאותה להודות לחברי הוועדה, ובהם חברנו האד' נאה ועובד האקדמיה אורי מלמד, וליושבת בראש הוועדה הגב' עליזה בגינסקי, היוזמת והוגת הרעיון, וכמובן למזכירת הוועדה הגב' צביה זמירי.

רשימת מונחים אחת כבר אושרה בשנת תשס"ב, והיום אנחנו מתבקשים לאשר את שני הפרקים האחרונים: (א) רקמה, תחרה והידורים; (ב) טקסטילים בשימוש בארכאולוגיה. שתי הרשימות נשלחו מבעוד מועד לעיון חברי האקדמיה, ולא נתקבלו עליהן כל השגות.

האם יש למי מן החברים שאלות על המונחים?

א' טריינין: הראשון במונחי הטקסטילים בשימוש בארכאולוגיה הוא עבותות (cordage), והגדרתו שם כללי לקבוצה הכוללת חוטים, חבלים, פתילים, מיתרים, כבלים ודומיהם, מכל חומר, בכל גודל ובכל עיצוב. מן ההגדרה עולה שגם חוטי תפירה, נימים וסיבים דקים באים בגדר עבותות, וזה נשמע לי מוזר. עבות בעברית שלי צריך להיות עבה.

ע' אורנן: אני מסכים עם האד' טריינין.

ש' נאה: עובי הוא דבר יחסי, וסביר שגם עבותות הזהב שבמקרא לא היו עבים במיוחד. הוועדה הייתה צריכה לשם כולל לסוגי החוטים, החבלים, הכבלים ולכל דבר ממין זה שהוא ארוך וגמיש, ורק המילה עבותות, שאיננה רווחת ביום ולכן גם איננה מוגדרת כל צורכה, יכלה לשמש לכך.

ר' גדיש: מדובר במונח מקצועי המיועד לקבוצת משתמשים מצומצמת ומגובשת. רק הם יזדקקו למונח הזה, ולא יהיה בשימוש המקצועי כדי לסתור את משמעות המילה עבותות בעברית החדשה. אין זה המקרה הראשון שלמונח מקצועי משמעות שונה מזו של המילה הכללית.

י' עופר: בכמה מונחים בא בסוגריים מרובעים המונח הרווח או המקובל בציבור. למשל: חוט לְלִינִי [רווח: קְנֻטִילָה], תָּף נוצות סָגור [מקובל גם: שרשרת כפולה]. מה עמדתנו לגבי המונחים שבסוגריים?

צ' זמירי: במקרים אלה לא קיבלה הוועדה את המינוח הרווח, והמידע שבסוגריים ניתן כדי שהמונח החדש יובן ביתר קלות.

ע' בגינסקי: בתוספת המידע על הנוהג בציבור אנו רואים עזרה להנחלת המונחים החדשים. החשיבות רבה במיוחד בפרק המונחים המשמשים בארכאולוגיה משום שבתחום זה חסרו כל כך הרבה מונחים עבריים עד שאנשים נמנעו לפרסם בו מאמרים וספרים בעברית, ואני יכולה להעיד על כך מניסיוני.

א' שורצולד: ברשימת מונחי הרקמה יש המונח תָּף טַמְבוּר (tambour stitch). מדוע טַמְבוּר ולא טַמְבוּר?

ש' נאה: הכתיב בנו"ן הוא המתועד במקורות: בארמית של התלמוד הבבלי באה הצורה טַמְבוּרָא.

א' שורצולד: ברשימת הטקסטילים בשימוש בארכאולוגיה סוגים רבים של קשרים. מדוע נפקדים ממנה קשרי המְקַרְמָה?

ע' בגינסקי: המונח הכללי קְלִיעָה פְּקֻשִׁים, מְקַרְמָה כלול בה – מונח 105 – אבל לסוגי הקשרים בהקשר הזה לא נזקקנו.

מ' בר-אשר: נצביע על אישור רשימות מונחי האריגה, אך תחילה נכריע בשאלת המונח הכולל למיני החוטים והחבלים – עבותות.

הצבעה

בעד עֲבֹתוֹת 'שם כולל לחוטים, חבלים, פתילים וכיו"ב' – 13

נגד – 4

הוחלט: עֲבֹתוֹת (cordage) 'שם כללי לחוטים, חבלים, פתילים, מיתרים, כבלים ודומיהם מכל חומר, בכל גודל ובכל עיצוב'.

בעד אישור רשימות מונחי האריגה – רוב גדול

אישור רשימות מונחי האריגה: רקמה, תחרה, הידורים; טקסטילים בשימוש בארכאולוגיה.

מ' בר-אשר: הגב' בגינסקי, אני שב ומודה לך ולכל חברי הוועדה.

ג. מונחי הבנקאות ושוק ההון (חלק ג)

מ' בראשור: רשימת המונחים השנייה המחכה לאישורנו היא חלקו השלישי והאחרון של המילון למונחי הבנקאות ושוק ההון. פעמיים נכחתי בישיבות הוועדה בתל-אביב ויכולתי להתרשם מכובד הראש בדינוניה. ארבעה מחבריה טרחו ובאו לכאן היום, ואני מברכם על פועלם. תודה מיוחדת אני שולח ליו"ר הוועדה האד' גרעון להב.

א' הלפריין: תודה רבה. לפני תחילת הדיון אני מבקש להסב את תשומת לב החברים לשני חידושים מעניינים של הוועדה: בתחום הבנקאות ידעו חשבונותינו גם יתרת זכות – מה שמכונה "פלוס" – וגם יתרת חובה – המכונה "מינוס". כעת לצד יתרת חובה חידשנו את המונח חִסְרָה, וכך יכולים לשמש שני ההפכים יתרה וחִסְרָה. בתחום שוק ההון חיפשנו מונח למהמרים לטווח קצר בבורסה, ועל פי השם המזור שמזומן לנו בישיבהו – מְהָר שָׁלֵל חֶשֶׁבּוּ – חידשנו למהמר מסוג זה את המונח חֶשֶׁבּוּ.

מ' בראשור: ברשימה הנכבדה שלפנינו כמה מאות מונחים, ועל שלושה מהם משיג האד' אבנר; אבקש ממנו להציג את השגותיו.

א' אבנר: לשלושת המונחים שאני מתנגד להם מכנה משותף – אלה תרגומי שאילה מן האנגלית ומן האמריקאית, המובנים ככל הנראה בשפת המקור שלהם, אבל לדוברי העברית הם אטומים לגמרי. הרקע התרבותי של דוברי העברית והאנגלית שונה מאוד, וקלות השאילה מעולם מושגים זר לעברית מקוממת.

המונח הראשון הוא אֶפִיר לְבָן (white knight). המונח נשאל מן הספרות האנגלית, ומה לנו ולאבירים של ימי הביניים באנגליה? אפילו היה כאן הביטוי המלא אביר על סוס לבן, ספק אם היה מובן. הוסבר לי שהכוונה לבעל הון המציל חברה מהשתלטות עוינת על ידי קניית מניותיה. יש לנו בעברית לא מעט מילים המביעות רווח, הצלה וישועה, ולבטח אחת מהן יכולה להתאים לענייננו.

מונחים 228 ו-230 הם מְלַפְדֵת דְּפִים [מוֹכְרִים] (bear trap) ומְלַפְדֵת פְּרִים [קוֹנִים] (bull trap). אינני יודע מדוע באמריקה הדוכים מסמלים שוק יורד ומצטמצם ואילו הפרים שוק גואה, אבל אצלנו אין דוכים, ואני סמוך ובטוח שאפשר למצוא מינוח עברי נהיר.

י' שטח: אין להתעלם מהמינוח באנגלית האמריקאית. שוק ההון האמריקאי הוא שוק גדול, נכבד ורב משקל, וגם בארץ רבים מכירים את מונחיו ומשתמשים בהם – לעתים באנגלית, שפת המקור, ולעתים בתרגומם לעברית.

א' הלפריין: המונחים האלה מקובלים בכל העולם. אביר לבן הוא משקיע ידידותי, וכמוהו כמלאך המושיע. למי שמצוי בתחום, התמונה של אביר רכוב על סוס לבן הבא להציל את החברה היא תמונה ברורה.

אשר לדוכים ולפרים, הפר שועט קדימה ולכן הוא מסמל עליות בשוק ההון; הדוכ נסוג מעט, ולכן הוא מסמל ירידות בשוק ההון.

ר' גדיש: הרשימה הזאת היא המשכן של שתי הרשימות הקודמות של מונחי הבנקאות ושוק ההון, וברשימה הראשונה משנת תשנ"ה כבר אושרו המונחים שוק פריים ושוק דובים.

ר' מירקין: ואמנם אם לא תקבל המליאה את המונחים מלכודת פריים ומלכודת דובים, לא יהיה מנוס מדיון מחודש במונחים שאושרו לפני עשור שוק פריים ושוק דובים. אשר לאביר הלבן, אני מסכים עם האד' אבנר שהמונח אינו שקוף למי שאיננו בן-בית בתחום הבנקאות, אבל אינני בטוח שגם צירוף עברי כגון פרה אדומה נהיר לחלק גדול בציבור.

א' טריינין: אינני מוצא בדימויים האלה כל פסול. בין כך ובין כך מרבית מונחי הבנקאות – אפילו הרגילים שבהם – אינם מובנים לציבור הרחב. יתרונם של תרגומי השאילה שהם מובנים לעוסקים בתחום, ובדרך זו אנו זוכים בכמה דימויים עסיסיים ומשובבי נפש. אמנם אצלנו כבר אין דובים, ובכל זאת הביטוי לא דובים ולא יער שגור בפי כול.

מ' אזר: אל לנו לפחד מתרגום מילולי כשמדובר במינוח מקצועי. התרגום המילולי רצוי למלאכה מן הסוג הזה, ואיננו צריכים לצפות שלמונחים האלה יהיה רקע תרבותי עברי. הרי העוסקים בתחום והמלמדים אותו מכירים את המושגים באנגלית, ואך טבעי לנקוט כאן תרגום מילולי.

י' יהלום: גם אני מתפעל מן המטאפורות היפות של אבירים, פריים ודובים, אבל תפקידנו כאן לבנות את הלשון העברית. אני מצפה גם מפרופסורים שלמדו באמריקה לקבל את מונחינו העבריים ולהנחיל לדור שלם של סטודנטים מונחים עבריים ראויים לתפארת הלשון העברית והכלכלה הישראלית.

ע' אורנן: במונחים מְלֻפְּדָת דָּבִים [מוכרים] ומְלֻפְּדָת פְּרִים [קונים] ניתן בסוגריים מרובעים ההסבר למטאפורות המעורפלות. אני מציע לוותר על המטאפורות מעולם החי ולקבוע את המונחים השקופים מלכודת מוכרים ומלכודת קונים.

ש' נאה: הבעיה שהעלה האד' אבנר איננה בתרגומי השאילה עצמם, בדקדוק או באוצר המילים אלא בשאילת הדימויים מתרבות זרה. זו דרכו של עולם: שאילת נתח מתרבות מסוימת גוררת אתה את עולם הדימויים של אותה תרבות, ויעיד על כך הביטוי להילחם בטחנות רוח, השאול מערבות למאנשה. לכן נראה לי שעלינו לקבל את הדימויים המוצעים.

ד' תלשיר: מאחר שמקובל הצירוף מלחמת שוורים, אולי כדאי לקבוע מלכודת שוורים במקום מלכודת פריים?

ר' גדיש: גם במלחמת שוורים היו שניסו להילחם משום שככל הנראה מדובר בפרים ולא בשוורים. מכל מקום המונחים שוק פרים ומלכודת פרים כבר מהלכים.

א' ממן: אני רוצה להביע את מורת רוחי מן הפועל אָגַח ומשם הפעולה אָגוּחַ הכלולים ברשימה. המונחים האלה נוצרו מראשי התיבות אג"ח 'איגרת חוב', ואינני חושב שבמקרה זה יש הצדקה להכנסת שורש חדש לעברית בדרך זו. אינה דומה תפוצת אָגַח לתפוצת דָּוַח בשעתה.

מ' בר-אשר: דָּוַח היא מילה כללית ואילו אָגַח – מונח מקצועי. אין לצפות שיהיו רווחים באותה מידה. אם אין הערות נוספות, נצביע על אישור המילון.

הצבעה

בעד אישור מונחי הבנקאות ושוק ההון (חלק ג) – רוב גדול
נגד – 2

אשרו מונחי הבנקאות ושוק ההון (חלק ג).

ד. מונחי טכנולוגיית המידע ומונחים שונים

הודעת ועדת המינוח המרכזית

א. טכנולוגיית המידע

1. פרק 20: פיתוח מערכות (מהדורה 2)

2. תיקונים וחשלמות לפרקים שכבר אושרו ומונחים בודדים

(א) מִתְקַע – plug-in (לעומת תְּקַע – plug) (פרק 35)

(ב) תוֹסֵף – add on, add in (פרק 35)

(ג) הַצָּנָה לִינְאָרִית – linear play (פרק 33)

(ד) בְּלִיל – clutter [בעיבוד תמונות – הפרעות המופיעות בעת התצוגה של תמונה והמשבשות את איכות התמונה על ידי הסתרה או עיוות של נושא התמונה. המונח על פי בְּלִיל מְכַס –

radar clutter – במונחי תחבורה אווירית]

(ה) לְמִידָה מְכֻנֶּיֶת – rote learning (פרק 31) [על פי שְׁנוֹן מְכֻנֶּיֶת – rote memorization (מונחי פסיכולוגיה, תשנ"ד)]

(ו) הַחֲפָפָה – registration [מונח מתחום עיבוד התמונות: תהליך ההתאמה של שתי תמונות שצולמו בתנאים שונים כך שנקודות הקואורדינציה המתאימות בשתי התמונות יתייחסו לאותו אזור פיזי של המעמד המצולם]

ב. מונחים שונים

(א) סְהָרִיר – spin [המונח מופיע במונחי פיזיקה מודרנית פעמים רבות בלועזיותו: spin. במילונים אחרים spin – סְהָרִיר (תחבורה אווירית, מכניקה, קשר ואלקטרוניקה). את

ההצעה העלה אבנר טריינין, והיא זכתה לתמיכת מדענים שנועץ בהם]

(ב) תְּשָׁלִיל – negative [במסגרת הדיון במונחי הצילום התקבלה החלטת מליאה מפורשת (ישיבה עז; זיכרונות האקדמיה יד, עמ' 30–33) השוללת את תְּשָׁלִיל; הנימוק העיקרי: אין

מקבילה עברית ליפוזיטיבי. במונחי גאודזיה אושר תשליל לצד נְטִיב. אין תיעוד לדיון מפורש בשינוי החלטת המליאה. יצוין שבעבר נקבע שְׁלִיל. ועדת המינוח המרכזית החליטה לאשר את תְּשָׁלִיל

מ' בר-אשר: פרק 20 למונחי טכנולוגיית המידע – עניינו בתחום פיתוח ומערכות וכולל כמה מאות מונחים. הפרק כולו וכמה מונחים אחרים שיצאו מידי הוועדה לטכנולוגיית המידע נשלחו לעיונכם מבעוד מועד. מאחר שלא קמו מערערים על המונחים בטכנולוגיית המידע וגם לא על שני מונחים אחרים שנדונו בוועדת המינוח המרכזית, מתאשרים בזאת כל המונחים.

בטכנולוגיית המידע אושר פרק 20 (פיתוח מערכות – מהדורה 2) ושישה מונחים מפרקים אחרים; כן אושרו המונחים סְחָרִיר (spin), תְּשָׁלִיל (negative).

ה. דקדוק: המשקלים פֻּעֵל, פְּעִיל, פְּעִיל

ועדת הדקדוק דנה בכלל, וזה לשון ההחלטה:

הכלל שלחלן ינחה מכאן ולחבא את קובעי המונחים: השמות שאפשר להוסיף עליהם סיומת לנקבה (כלומר שמות המביעים תכונה או עיסוק) ייגזרו בדרך כלל במשקל פֻּעֵל. השמות האחרים, שאין גוזרים מהם צורת נקבה (שמות שאינם מביעים תכונה או עיסוק), ייגזרו בדרך כלל במשקל פְּעִיל.

לחלן צורתם התקנית של כמה שמות שיש ספק בציבור בנוגע לניקודם: פְּעִיל: זָקַף, זָמַן, זָצַע, זָרַד, זָפַיל, זָפִיס, זָחִיט, זָטִיף, זָקִיק, זָתִיף, זָצַיף, זָבִיס. פְּעִיל: זָרִיחַ, זָלִיף, זָגִיף, זָחִיל, זָעִיף, זָרִיט, זָמִיג, זָרִיחַ, זָרִישׁ, זָבִישׁ, זָדִיד, זָצִיף, זָזִיף, זָתִיל.¹

שאר השמות – משני המשקלים – מוינו לארבע רשימות, ואלו יהיו למשמרת במזכירות המדעית:

1. שמות מן המקורות: שמות המתועדים במקרא ובמשנה בניקודם (בצורת היסוד)
2. שמות במאגר המונחים
3. שמות שאינם במאגר אך ניקודם מוסכם אף שאין לו הכרע במקורות
4. שמות שאינם במאגר ואינם בשימוש והוחלט לנקדם בקמץ

מצורפים לחלן:

1. נספח ובו רשימת כל השמות לפי א"ב וניקודם
2. רשימות למשמרת

נספח

זָבִיב, זָבִיק, זָבִיר (אביר יעקב), זָגִיד (gills), זָחִיל, זָוִיל, זָוִיר, זָטִיף (גומה קטנה), זָלִיל, זָמִיף (צמח), זָמִיר, זָנִץ (בכימיה), זָסִיף, זָפִיל (עונת הזריעה המאוחרת), זָפִיק, זָצִיל (פינה,

1. ברשימות מובאים שמות שלפי דעת המזכירות המדעית יש בהם התלבטות. ייתכן שנוסיף או נגרע מן הרשימות האלה לפי חוות דעתה של ועדת הדקדוק.

בעלי חיים : חסיל, צפיר, שעיר.
 פעיל: גְדִיל, בְּרִיחַ, דְּבִיר, מְחִיר, מְעִיל, עָלִיל, צְרִיחַ, שְׁחִין.
 עם נטייה לנקבה : אָוִיל, אָלִיל, גְּבִיר, חֲזִיר, כְּסִיל, כְּפִיר, מְרִיא, נָצִיב.

1ב. שמות שניקודם מסור במשנה³
 פעיל: אָרִיג, אָרִיחַ, בְּסִיס, גְּוִיל (אבו לא מסותנת), גְּלִיל (חבל ארץ), חָרִץ (חתך), חָרִיעַ (צמח שמפיקים ממנו שמו), פְּתִית (פצע), לָגִין, מְלִיחַ, מְרִישׁ, עָדִיר (כלי, כלים כט, ז), עָרִיס, פְּתִין (מין קורה), שְׁטִיחַ, שְׁפִיר (כמ"ק).
 שמוות חקלאיים : גְּרִיד (עונת חיובש, אדמה יבשה), מְסִיק, פְּתִיחַ (חרישת השדה בתלמים פתוחים).

פעיל: אָרִיר (אלבק-ילון), גְּרִיס (אלבק-ילון), נְחִיל, צְרִיף (בקתה), רְבִיעַ, רְדִיד (אלבק-ילון), שְׁלִיל (עובר), שְׁלִישׁ, תְּרִיס.

2. שמות במאגר המונחים (שאינם מסורים בצורת הנפרד במקרא או במשנה)
 פעיל: אָבִיק, אָפִיק, בְּזִק (beaker, cornet, קדרות; rhyton, צילום; saucer, טכניקה), גְּלִיל (צורה הנדסית), זְקִיף (בכל המשמעויות: post; stalagmite; העומד על המשמר), זְקִיק (folliculus), חָצִיל, חָשִׁיף (חלק מן העדה), חָרִץ (נתח גבינה), יָרִיד, כְּפִיל (ghost), בבואה שנייה / כפל בבואות; (second self, double; כְּרִיק, לְבִיד (עץ לבד), לְחִיט, נְטִיף (stalactite; dumpling), נְצִיץ (mica; מחצב), נְקִיק, נְתִיף, סָרִיג, עֲבִיט, עֲטִינ, עֲצִיף, עֲצִיץ, צְרִיף (מלח בישול), צְרִיר (מדבר צורות, serir), קְלִיעַ, שְׁבִיט, שְׁבִיט.
 שמות שאינם משמשים : אָגִיד (gills), אָנִיץ, אָצִיל, חֲבִיץ (חביצה), חָפִיס (יחידת מטען כלשהי; ימאות), חָצִיץ, כְּפִית (header, בנאות תרפ"ח), נְסִיר (עצי בניין נטורים; סכרים, עבודות עץ), נְעִיץ (groove, טכניקה), עָמִיק (חלק של אפיק, הידרולוגיה), עָנִיד (ימאות), פְּרִיג (מטבח), פְּרִישׁ (calcar avis; אנטומיה, תשי"ז; משמעות נוספת: פרי החבוש), קְבִיעַ (טכניקה תשי"ו, רפואה תרצ"ט).

שמות צמחים : אָמִיד, גְּזִיר, חָצִיל, כְּרִיד, לְכִיד, מְצִיץ, שְׁסִיעַ.
 שמות בעלי חיים : זָמִיר (ציפור שיר), חָרִית (דג), כְּסִיף (דג), כְּרִישׁ, לְכִיס.

פעיל: בְּדִיד, בְּלִיל, בְּקִיעַ, גְּדִיל, גְּוִיל (קלף), גְּזִיר, דְּחִיק, חֲלִיף, וְרִיד, זָבִיל, זָוִיג, חָפִיר, חָרִיר, טְרִיז, יְתִיב, כְּבִישׁ, כְּלִיב, כְּלִיל (כתר וכד'), כְּתִיב, לְחִיץ, מְטִיל, נְגִיף, נְחִיר, סְחִיף, סְלִיל (במשנה בקמץ), סְנִיף, סְעִיף, סְפִין (panel), פְּלִיז, פְּסִיג, פְּסִיס (לייסט), פְּסִיק, פְּרִיט, פְּקִיעַ, פְּתִיל, פְּתִית, צְבִיר, צְלִיל, צְלִין (פליקה), צְמִיג, צָנִים, צָנִיר, קְלִיד, קְפִיץ, קְצִיץ (קלופס), קְרִישׁ (קריש דם; מאכל), רְכִיב, רְסִיס, רְצִיף, שְׁבִיל, שְׁזִיף, שְׁרִיר, שְׁתִּיל

שמות שאינם בשימוש כללי : גְּבִין (supercilium, אנטומיה, התשי"ז), גְּלִיף (משמעות 1), גְּלִישׁ (גליסנדו), גְּרִיד, גְּרִיר, גְּשִׁישׁ, דְּבִיק, דְּחִיף, זְחִיחַ (טבעת או גליל זחוחים, ימאות), זְחִיל (מין חור), חְבִיר, חְטִיט, חֲלִיק (מוסיקה), חֲתִיף, טְבִיל, טְרִיד, כְּמִיר, לְכִיד (intercept), מְזִיג, מְזִיר, מְלִיא (בניין), סְגִיר, סְמִיף (מוסיקה), סְמִין (literal), עָרִיף, פְּעִים, פְּצִיל, פְּרִיד, צְבִיט (מוסיקה), צְרִיר (דיסונט), קְדִיחַ, קְטִיעַ, קְלִיט (clip), קְלִיף (פורניר), קְצִיף (מילשייק), קְשִׁיר (מיקרוביולוגיה), רְסִיק (dash), רְפִיד, רְתִיק (גרות בניין), שְׁזִיר, שְׁחִיז (רפואת שיניים), שְׁחִיל (חוט דק), שְׁחִיף (fingerboard בכלי מיתר), שְׁקִיל (אקוויוולנט), שְׁפִיעַ, תְּחִיב, תְּלִיל, תְּפִיס, תְּקִיף (בוטניקה).

שמות צמחים : עָרִיר.

3. שמות שאינם במאגר אך ניקודם מוסכם (מקצתם ממקורות מאוחרים למקרא ולמשנה)
 פעיל: אָחִיל, אָבִיר, פְּתִיחַ.

3. נבדקו כ"י קאופמן ומהדורת אלבק-ילון; כשצוין בסוגריים המקור משמע שהמקור השני מנקד אחרת.

ישמות חקלאיים": אָפּיל (עונת הזריעה המאוחרת; גם שם תואר מועצם: מאחר להבשיל; לשם התואר תיעוד במקרא), גָּדִיד, זָבִיל (עונת הזיבול), זָרִיעַ (עונת הזריעה), לָקִישׁ (עונת הזריעה המאוחרת, באביש לָקִישׁ; גם מאחר להבשיל), נָכִישׁ, עָדִיר (אביש: עונת עידור בפרדסים, ע"ח), קָטִיף.

פָּעִיל: בָּעִיר, גָּלִיד, חִיזוּ, חֲטִיף, יָגִיעַ, יָצִיר, פָּבִיר, סָלִיק (מלועזית?), שָׁבִיב. שְׁמוֹת שְׂאִינִים בְּשִׁמוֹשׁ כִּלְלִי: גָּרִישׁ (=גרש בספ', רב-מילים), פָּקִיק (thrombus; רב-מילים, אצלנו פָּקִיק), שְׁחִיל (דל).
 4. שְׁמוֹת שְׂאִינִים בְּמֵאָרָה וְאִינִים בְּשִׁמוֹשׁ וְהוֹחֲלֵט שִׁינוּקְדוּ בְּקִמָּץ

אָטִיף (גומה קטנה), בָּדִיד (קרדום, גם תעלה), גָּזִיו (חתיכה), חָלִיט (תבשיל), חָלִיק (אילן שגזעו חלק), חָרִיק (חריץ בקנה כלי ירייה), טָחִין (גרגר טחון), טָפִיחַ (דל), לָעִין (שם צמח), סָרִיד (מעשה רשת), סָרִיק (עוגה), עָרִיף (ענף).

רקע

נוסח הכלל הקיים [החלטות בדקדוק, סעיף 5.1]

א. השמות שאפשר להוסיף עליהם סיומת לנקבה (כלומר: שמות המביעים תכונה או עיסוק) הם במשקל פָּעִיל, כגון אָדִיב, בָּהִיר, טָעִים.

יצאו מכלל זה ארבעה שמות מן המקרא: אָוִיל, גָּבִיר, פָּסִיל, נָצִיב.

בכלל זה גם שמות בעלי חיים – בין שנוהגת בהם צורת נקבה ובין שאין נוהגת – כגון זָמִיר, פָּרִישׁ, לָבִיא. יוצאים מכלל זה השמות חֲזִיר, פָּפִיר.

ב. השמות האחרים, שאין גוזרים מהם צורת נקבה (שמות שאינם מביעים תכונה או עיסוק), הם במשקל פָּעִיל, כגון פָּבִישׁ, פָּרִיט, שְׁתִּיל.

מכלל זה יצאו שמות המביעים פעולה חקלאית או עונה חקלאית, כגון קָטִיף, אָבִיב; והשמות המנויים להלן, שניקודם בקמץ נתקבל במילונים ובמסורות עדות ישראל.

ואלו השמות: אָמִיר, אָפִיק, אָרִיג, בָּסִיס, גָּבִיעַ, גָּבִישׁ, גָּדִישׁ, גָּלִיל, גָּרִיד, חָלִיל, חֲמִיץ, חָצִיר, חָרִיץ, טָפִיחַ (מעין דל), יָמִין, יָצִיעַ, פָּפִיס, פָּרִיף, גָּתִית (פצע), לָבִיד (עץ לבד), לָגִין, לָהִיט, מְלִיחַ, מְרִישׁ, נָזִיד, נָתִיב, נָתִיף, סָדִין, סָחִישׁ, סָפִיחַ, סָרִיג, עָגִיל, עָמִיר, עָסִיס, עָרִיס, עָתִיד, פְּתִיחַ, פְּתִיץ, צָמִיד, צָנִיף, צָעִיף, צָרִיף (מלח בישול), קָדִים, קָלִיעַ, קָמִין, קָרִין, רָבִיד, רָקִיעַ, רָקִיק, שָׁבִיט, שָׁחִיס, שְׁטִיחַ, שְׁמִיר, שְׁפִיר, שְׁרִיד, שְׁתִּית, תְּמִיד.

הערה: לא הובאו ברשימה שמות צמחים דוגמת לָכִיד ושמות זרים דוגמת סָטִין. כמו כן לא הובאו ברשימה השמות ממשקל פָּעִיל הדגוש – רָחִיט, שְׁרִיג.

[קלד, קלט, רנד, רנה, רסח, רעד]

הבעיות בכלל הקיים

- על פי הכלל כל שם שנמצא בקמץ (בשימוש הלשון, במילונים, במאגר המונחים, במאגרי המילון החיסטורי) ואינו מתאים לכלל (שם בקמץ הוא שם שאפשר להוסיף עליו סיומת נקבה) צריך להופיע ברשימת היוצאים מן הכלל או יש לקבוע שינוקד בשווא, וכן ההפך.
- אם מקיימים את עקרון הרשימות, יש להביא בחשבון שהרשימות אינן שלמות. בכל פעם מתגלים שמות חדשים שיש להכריע בהם. לדוגמה השם המקראי רָקִיק נשמט מן הכלל והוכנס רק בעת האחרונה.

• חלק נכבד מן השמות היוצאים מן הכלל הם שמות נדירים ואינם בשימוש בעברית החדשה, ובכל זאת יש להכריע בהם לפי עקרון הרשימות.

• מתוך רשימת היוצאים מן הכלל הוצאו שמות הקשורים לחקלאות, אבל לא ברור מה התכולה המדויקת של קבוצה זו (האם רק שמות שעניינם עונות חקלאיות ופעולות חקלאיות או גם שמות אחרים בכלל זה, כגון גִּישׁ ועמיר).

• רשימת היוצאים מן הכלל הולכת ותופחת: כ-60 שמות במשקל פָּעִיל שאינם נוטים לנקבה

נוסף על שמות הקשורים לחקלאות, וכן שמות אחדים במשקל פֻעֵיל שיש להם נטייה בנקבה. רשימה גדולה זו מערערת את הכלל הדקדוקי ויוצרת את הרושם שמדובר ברשימה מילונית.

בוועדת הדקדוק שבה ועלתה השאלה אם לנוכח מספרם הגדל וחולך של החריגים לכלל ראוי לו לכלל לעמוד על כנו או להיבטל.

הוועדה ביקשה מן המזכירות המדעית להכין רשימה שלמה של השמות בשני משקלים אלו. המזכירות המדעית הכינה רשימות מלאות עד כמה שאפשר של השמות בשני המשקלים – על ידי סקירה ממוחשבת של מאגר המונחים ושל מילון רבי-מילים וכן על ידי סקירה ידנית של מילון אבן-שושן. רשימות אלו היו בסיס להחלטת הוועדה.

מ' ברא-אשר: ועדת הדקדוק מבקשת להעמיד לדיון נוסף במליאה את אחת השאלות שאינן נותנות לה מנוח. פעם אחר פעם התבקשנו לאשר חריגים לרשימה ההולכת ומתארכת של שמות במשקל פֻעֵיל שאין להם צורת נקבה, ואילו הפעם הלכה הוועדה בדרך חדשה ושינתה את נוסח הכלל מעיקרו. תציג את הדברים הגב' גדיש.

ר' גדיש: האקדמיה קבעה כלל דקדוקי סמנטי שלפיו מילים במשקל פֻעֵיל הן אלה שיש להן גם צורת נקבה, כמו עֶשֶׂיר וְנָבִיא, ומילים שאין להן צורת נקבה, כמו תָּרִיס וְצָנִים, הן במשקל פֻעֵיל. החלטה זו הניבה יוצאים רבים מן הכלל, ורשימה סגורה של שמות במשקל פֻעֵיל שאינם בעלי צורות נקבה נלווית לכלל. הבעיה היא שעם השנים מתגלים עוד ועוד שמות שיש להוסיף לרשימה; חלקם שמות נדירים מאוד או חידושים של האקדמיה שלא נקלטו. בחידושי האקדמיה עומדות לפנינו שתי אפשרויות: או להוסיפם לרשימה או לשנות את ניקודם כדיעבד כך שיעלו בקנה אחד עם הכלל. והשאלה נשאלת: אם מדובר במילים השוככות במאגר המונחים כאבן שאין לה הופכין – מדוע נטרידן ממנוחתן ונמלא בהן רשימות? ומה לעשות במילים כמו עֶצִיץ, מילים שעיצורן הראשון גרוני והגייתן בימינו שווה בחטף-פתח או בקמץ? האם בשל כך ולמען תתישבנה עם הכלל נשנה את ניקודן המסור לנו או שמא נוסיף אותן לרשימת היוצאים מן הכלל, ההולכת ותופחת? כבר כעת מספר היוצאים מן הכלל עולה על שישים, ומה הטעם בכלל שלו עשרות חריגים?

המזכירות המדעית הרגישה לא בנוח עם הכלל הזה, ובמשך שנים אחדות ניסינו לשכנע את ועדת הדקדוק לחשוב על ניסוח חדש של הכלל. בסופו של דבר השתכנעה הוועדה כי יש טעם לכלל רק כהנחיה לוועדות המינוח, כלומר מכאן ולהבא, אבל אין בו כדי להשפיע על העבר. שמות שנוצרו במשקל פֻעֵיל יישארו בו בין שיש להם צורת נקבה ובין שלא. הוועדה קיבלה את התפיסה שזאת רשימה מילונית, ועל כן אין לנסות לכפות עליה כלל דקדוקי.

הציבור אינו צריך את האקדמיה כדי לדעת שהצורה היא סְרִיץ או גְּבִיעַ מצד אחד וצְרִיף או פְּכִישׁ מצד אחר. אבל כמו במשקלים פֻעֵלֶן – פֻּעֵלֶן, יש כמה שמות שנוהגים לתהות על צורתם: יָרִיד או יָרִיד, סְעִיף או סְעִיף ועוד. שמות שיש ספק במשקלם מובאים כנספח לכלל החדש. המזכירות המדעית הביאה לוועדת הדקדוק רשימות מלאות ככל האפשר של שמות העצם השקולים בשני המשקלים. ועדת הדקדוק עברה על הרשימות בצורה שיטתית, והכריעה במקרים שהייתה מחלוקת. רשימות אלה אינן נועדות לפרסום

משום שכאמור אופיין מילוני. אפשר שתתעורר שאלה סביב שם זה או אחר, אבל משימתה העיקרית של המליאה היא להחליט אם היא מקבלת את התפיסה החדשה.

מ' עסיס: תחילה לפן העקרוני: ברשימת שמות העצם שבנספח ספרתי 139 שמות במשקל פְּעִיל ו-138 שמות במשקל פְּעִיל. לנוכח השוויון אינני מבין לשם מה לקבוע כלל או הנחיה – אפילו הם מכאן והלאה – כי שמות עצם יישקלו במשקל פְּעִיל דווקא. זאת הנחיה שאינה מבוססת על העובדות.

שנית, אני רוצה לחלוק על המיון של כמה מן השמות ברשימות: אינני מבין את ההחלטה כי גם גוויל 'קִלְף' וגם גוויל 'אבן לא מסותתת' יישקלו במשקל פְּעִיל. במשנה הראשונה במסכת בבא בתרא באה המילה גביל 'אבן לא מסותתת' בקמץ – כך גם בכ"י קאופמן וגם במהדורת אלבק-ילון.

מ' בראשור: אני מצטרף לדעתך. גם לפי מסורת ספרד הגימ"ל בקמץ.

ר' גדיש: אני מסכימה שלכלל אין על מה שיסמוך, ולכן אנו באים היום למליאה בבקשה לבטלו. הנחיה היא דבר גמיש בהרבה וכמעט שאין צורך לפרסמה.

א' ממן: מה שמעצב את תודעת הלשון של הדובר או את תחושתו לגבי משקל זה או אחר איננו מספר השמות השקולים בו אלא שכיחותם. גם אם שווה מספר השמות במשקל פְּעִיל לזה במשקל פְּעִיל, חשיבות יש רק לשימוש הלשון בפועל.

מ' בראשור: יותר ויותר שמות תואר נשקלים היום במשקל פְּעִיל משום הנהוג הרווח ליצור במשקל זה שמות תואר להבעת האפשרות המקבילים לשמות תואר בסיומת האנגלית -able. אף יש ניגודים בין שמות תואר במשקל פְּעִיל לשמות עצם במשקל פְּעִיל, דוגמת צְּמִיג – צְּמִיג, ולכן יש בלשון ימינו מקום להנחיה לחדש שמות עצם במשקל פְּעִיל דווקא.

מ' עסיס: אני רוצה גם להעיר שהשמות פְּדִיד, טְפִיחַ אינם ברשימה הנכונה: מרשימה 4 עליהם לעבור לרשימה 1ב, שהרי ניקוד שניהם מסור לנו במשנה.

ק' כ"ץ: צריך ללמוד ממקרה זה לגבי הזהירות שיש לנקוט בבואנו לקבוע כלל מן הסוג הזה. שהרי הנתונים המוצגים לפנינו היום אינם חדשים, ולו הייתה המליאה יודעת על מציאותם של יוצאים מן הכלל רבים כל כך, מן הסתם לא הייתה מקבלת את הכלל מלכתחילה.

מ' בראשור: בשנים האחרונות השתנתה דרך העבודה של המזכירות המדעית. מלאכת איסוף הנתונים וניתוחם מקיפים בהרבה ממה שידענו בעבר, ויעידו על כך דברי הרקע המובאים למליאה לקראת הדיון, אפילו במילים בודדות.

ר' גדיש: הכלים הממוחשבים שעומדים היום לרשות המזכירות המדעית מקיפים ומדויקים יותר: מאגר המונחים של האקדמיה, מאגרי המילון ההיסטורי, מילונים ממוחשבים – כל אלה לא עמדו לרשות קודמינו. אבל אין ספק שלפחות חלק מן הבעייתיות בכלל המדובר הייתה גלויה גם בעת שנוסח.

א' אבנר: הערת ניסוח: לא הייתי מדבר על שמות שאינם משמשים אלא על שמות נדירים. אמנם הם אינם משמשים בדיבור אבל אפשר למצוא אותם בספרות. שנית, ברשימת השמות שאינם במאגר המונחים וניקודם מוסכם בא השם סְלִיק ולידו בסוגריים ההערה (מלועזית?). אני מציע למחוק את ההערה; אין לה שחר. המילה משמשת בעברית משנות העשרים, ולמיטב ידיעתי אינה שאולה. מפקדי "ההגנה" ידעו אז מעט מאוד אנגלית, ולא מתקבל על הדעת שנטבע מונח המובן לשוטרים האנגלים יותר מלחברי "ההגנה".

ד' טלשיר: על הרשימה הראשונה נאמר כי היא נספח ובו רשימת כל השמות לפי סדר האל"ף-בי"ת. אני מציע להוסיף בראש הנספח הערה שהיא אינה כוללת שמות תואר כמו תְּמִים, עֶשֶׂיר בעלי צורות נקבה. הערה דומה באה לפני הרשימות הקצרות יותר שאחריה.

ר' גדיש: אתה צודק, ההערה תתווסף.

ע' אורנן: לא נכון לתת כלל או הנחיה שיש בהם כדי לכבול את ידי הוועדות בעתיד. ראוי שהוועדות תעשינה את מה שנוח ומתאים להן. עצתי היא להסתפק בשתי רשימות של שמות – האחת של שמות במשקל פְּעִיל, השנייה של שמות במשקל פְּעִיל – בלי שום הנחיה שעשויה להגביל בעתיד את ועדות המינוח השונות.

ר' גדיש: הסיבה שנתנו את כל השמות ברשימה אחת לפי סדר האל"ף-בי"ת היא נוחות המעיין – שלא יטרח לחפש בשתי רשימות.

אשר לעצם ההצעה של האד' אורנן, היא הולכת צעד נוסף על זה של ועדת הדקדוק. במשך שנים רבות ניסה הכלל של פְּעִיל-פְּעִיל להסדיר את היחס בין שני המשקלים הן לעבר הן לעתיד. ההצעה החדשה של ועדת הדקדוק מושכת ידה מן העיסוק בעבר, והכלל יישאר בגדר הנחיה לעוסקים במינוח מכאן ולהבא. משמעות הדברים היא שאם תתלבט ועדה מן הוועדות בדבר צורתו של שם עצם חדש, תדע שאם אין לו נטייה מרובעת, כלומר אם אין לו צורת נקבה, עדיף לשקלו במשקל פְּעִיל.

א' יבין: העבר יישאר כפי שהוא וטוב שכך. אשר לעתיד, בין כך ובין כך הוועדות תצענה את חידושיהן, והמליאה תבחן אותם אחד לאחד ותאשר או תדחה אותם. לכן אינני רואה חשיבות רבה להנחיה המוצעת.

א' טריינין: יש בכלל לעתיד כדי לעזור למי שמתחבט בצורתו של שם כלשהו. אם יש ביכולתנו לעזור, אינני רואה מדוע נימנע מכך.

ע' אורנן: משום שהכלל איננו נכון. לשמות רבים במשקל פֶּעִיל, דוגמת קָצִיר, אין צורת נקבה.

מ' בר-אשר: מרבית שמות העצם האלה הם שמות מוֹרְשִׁים. בדור האחרון לא נוספו למשקל פֶּעִיל שמות עצם רבים, ואנחנו אף עדים למעבר של שמות עצם ממשקל פֶּעִיל למשקל פֶּעִיל, כגון שְׁתִּיל < שְׁתִּיל. מצד שני אין להתכחש לעובדה שהעברית החדשה יוצרת עוד ועוד שמות תואר במשקל פֶּעִיל ולא במשקל פֶּעִיל.

ע' אורנן: אם כך ניסוח ההנחיה אינו נכון. בהנחיה מדובר על גזירת צורות נקבה. יש לדבר על נטייה ולא על גזירה.

ר' גדיש: הניסוח יתוקן.

מ' אזר: ההנחיה לעתיד לבוא נראית לי סבירה וטובה: שם שאינו נוטה בנקבה, כלומר שם עצם, יהיה במשקל פֶּעִיל ושם תואר – במשקל פֶּעִיל. ההנחיה מנוסחת בלשון מתונה: בדרך כלל – כך נאמר בה – והניסוח הזה יכול לפתור בעיות שהאד' אורנן חושש מהן.

ע' אורנן: לא ראוי לנו לנסח כלל הפותח במילים בדרך כלל. אמנם חלקים נרחבים בכללי הפיסוק מנוסחים כך, אבל הם משאירים את ההחלטה בידי המפסק, ואילו כאן אין הכוונה להשאיר הגיית כל שם ושם להכרעת כל דובר.

מ' בר-אשר: דרכה של לשון שכלליה והנחיותיה מנוסחים בדרך זו. אם כן עלינו להכריע בין שתי עמדות: עמדת ועדת הדקדוק שלפיה יש מקום להנחות את הוועדות מכאן ולהבא, ועמדת האד' אורנן הגורס כי אין מקום להגבלה כלשהי של היצירה בעתיד. אם תתקבל עמדת הוועדה, יהיה צורך בתיקון נוסח ההנחיה לפי ההערות שנשמעו כאן. אשר להשגתו של האד' עסיס על ניקוד השם גוויל 'אבן לא מסותתת', ראוי שהשם יידון מחדש בוועדת הדקדוק.

[הערת העורך: בישיבת ועדת הדקדוק מיום ז' בתשרי התשס"ו (10 באוקטובר 2005) דבקה הוועדה בצורה גְּוִיל גם לאבן לא מסותתת – על פי החלטות ועד הלשון והאקדמיה בעבר.]

הצבעה

בעד ביטול הכלל לעבר וקבלת הצעת ההנחיה של הוועדה לעתיד – 16
נגד קבלת ההנחיה לעתיד – 4

התקבלה הצעת הוועדה.

[הצרת העורך: הנה הנוסח המתוקן:

הכלל שלהלן ינחה מכאן ולהבא את קובעי המונחים:

– שמות הנוטים כשמות תואר (כלומר מעמידים גם צורת נקבה) יישקלו בדרך כלל במשקל פֻעֵיל.
– השמות האחרים, שאינם נוטים כשמות תואר (כלומר אינם מעמידים צורת נקבה), יישקלו בדרך כלל במשקל פֻעֵיל.

הנה צורתם התקנית של כמה שמות:

פֻעֵיל: זָקִיף, יָמִין, יָצִיעַ, יָרִיד, כְּפִיל, כְּפִיס, לָהִיט, נָטִיף, נָקִיק, נָתִיף, צָעִיף, שָׁבִיס.
פֻעֵיל: בְּרִיחַ, הֶלִיף, נְגִיף, נְחִיל, סָעִיף, פָּרִיט, צָמִיג, צָרִיחַ, קָרִישׁ, רְבִיעַ, רְדִיד, רְצִיף, שְׁזִיף, שְׁתִיל. [

1. אישור הודעת ועדת הדקדוק

הודעת ועדת הדקדוק

1. צורת הרבים הראשית של פְּלוֹנֵס היא פְּלוֹנְסָאוֹת.
2. הח"א במשקל הַקְלָה (גזרות ע"ו וע"ע) מנוקדת סגול כשפי הפועל גרונית.
3. דוגמאות: הַטָּטָה, הַאָצָה, הַאָרָה, הַחֶלְה, הַחֶשֶׁה, הַעֲדָה, הַעֲזָה, הַעֲקָה, הַעֲרָה.
3. בְּרָזָת – בדגש בנו"ן.
4. מין השם צָמֶת – זכר בלבד.
5. הרכיב עד במובן ינח"י ינוקד בפתח (חֲדַעַד, חֲנַעַד), ובנטייה פתח ודגש (משפחת החֲנַעַד־יים).
6. מְטַל מְטַל־י או מוֹטַל מוֹטַל־י; מְסַת מְסַת־י או מוֹסַת מוֹסַת־י; מֶלֶן מֶלֶנ־י או מוֹלֶן מוֹלֶנ־י.
7. כתיב שמות האותיות היווניות יהיה על פי כללי התעתיק מכתב לועזי לכתב עברי. לפי זה:
β – בטא / בטו. רק הביטוי אלפא-ביתא ייכתב בתי"ו (וכן שם המושג הגאוגרפי דלתא).
8. גִּיאַד גִּיאִיאוֹת גִּיאִיאוֹת־הארץ, גִּיאִיאוֹתִיף וכיו"ב.
9. תיקון כלל ג1 מכללי הצירי:

צירי (חסר) הבא בשם הנפרד היחיד בהברה האחרונה משתנה לסגול לפני כינויי הנוכחים כֶּם, כֶּן בשמות שבהם הוא משתנה בנטייה. למשל: מְשׁוֹרֵר מְשׁוֹרְרֶם, סוֹפֵר סוֹפְרֶם. הצירי אינו משתנה לפני כינויי הנוכחים בשאר המקרים, כגון פֶּאֶר פֶּאֶרְכֶם, הַפְסֵד הַפְסֵדְכֶם, מְזַלֵּג מְזַלְגְכֶם, פְּסַנְתֵּר פְּסַנְתֵּרְכֶם. הוא חדין לשמות ממשקל פֻעֵל, כגון בָּצַק בָּצַקְכֶם, זָקַן זָקַנְכֶם.

רקע

1. צורת הרבים של פְּלוֹנֵס בלשון חכמים שלוש צורות (שהן שתיים): פְּלוֹנְסוֹת (כ"י"ק – מידות ג, ח; ר"ה ב, ג); כלונסאות (תוספתא כלים ב"ב ב, ב), כלונסיות (ירושלמי שבת ד, ב [ז, א]). במילוני האקדמיה: פְּלוֹנְסָאוֹת (ספנות ת"ש; ימאות תש"ל), פְּלוֹנְסוֹת (הנדסת דרכים תש"ן [לצד כלונסאות]), פְּלוֹנְסוֹת (קרקע תשכ"ו). אבר-שושן – פְּלוֹנְסָאוֹת, פְּלוֹנְסוֹת וגם פְּלוֹנְסוֹת; החווח – פְּלוֹנְסוֹת, פְּלוֹנְסָאוֹת; רב-מילים, מִדָן – פְּלוֹנְסָאוֹת. ההחלטה: צורת הרבים הראשית של פְּלוֹנֵס היא פְּלוֹנְסָאוֹת. נימוק ההחלטה: מכיוון שצורת הרבים הרווחת היא פְּלוֹנְסָאוֹת ואין חולק עליה, היא נקבעה כצורת הרבים הראשית.

2. משקל הקְלָה

ההחלטה: החי"א במשקל הקְלָה (גזרות ע"ו וע"ע) מנוקדת סגול כשפי' הפועל גרונית, כגון הָאָטָה, הָאָצָה. בעבר הובעו שתי דעות על ניקוד החי"א בשם האטה: אבא בנדויד גרס סגול (לשונונו לעם טז [תשכ"ח], עמ' 34-35; ישראל בך-דוד - פתח (לשונונו לעם יח [תשכ"ז], עמ' 207).

3. פְּנֹרוֹת

השם כנרות משמש בכמה אתרים סביב הכינרת ובהם בְּקַעַת פְּנֹרוֹת וכן בשמות צמחי ארץ ישראל.

במקרא בא השם שלוש פעמים בלי דגש: פְּנֹרוֹת. ההחלטה: פְּנֹרוֹת - בדגש בנו"ן. נימוקה של הוועדה: בדרך כלל רואים בשם פְּנֹרוֹת צורת רבים מן פְּנֹרָה. ואמנם ביהושע יב, ג מדובר בְּסֵם פְּנֹרוֹת. לפיכך לפי הכלל על הדגש החזק באותיות שוואיות, צריך השם ברבים להינקד בדגש בנו"ן.

4. צְמֹת

במילונים מין השם צְמֹת זכר. אל האקדמיה הגיע מכתב בקשה לקבוע כי מין השם צְמֹת הוא גם זכר וגם נקבה על פי המצוי במקורות, כגון משנה חולין ד, ו: "וכן שניטל צומת הגידים", אבל במשנה תורה לרמב"ם "ניטלה צומת הגידים" (הלכות שחיטה ח, יז). מבדיקה במאגרי המילון ההיסטורי אפשר לומר שככלל בלשון חכמים השם צְמֹת מינו זכר. הדוגמאות בנקבה מפוקפקות, ועולות בצורה ברורה רק ברבדים מאוחרים יותר של הלשון. ההחלטה: מין השם צְמֹת - זכר בלבד.

5. הרכיב עַד

השאלה נוגעת לשמות הצמחים חייעד (משפחת החייעדיים), חדעד. השמות עַדְעַד, עַדְעַדִית שייכים למשקל פְּלָפֶל שנקבע כי ינוקד תמיד בשני פתחים, ולכן אינם שייכים לכאן.

נתונים

1. התיבה עד במשמעות 'נצח' מנוקדת במקרא תמיד בפתח (גם בהפסק; למשל ישעיהו מה, יז), למעט ניקודה בסגול בבואה עם ו' החיבור (נְעַד).
2. שורשה של 'עדי' הן כמילת יחס הן כשם נקבע עדי"י.
3. בנוגע לעל נקבע (במליאה ריז) כי היא מנוקדת בקמץ בבואה בסוף צירוף: מוֹלְדֵי-עַל; עד באותו מעמד מנוקדת פתח, למשל יִרְקָעַד (תכנון מרחבי, תשמ"ה), הַנְּוֹעַת-עַד (הנדסה כימית, תשמ"ט). יצוין עוד שהתיבה על כשם עצם מנוקדת בהפסק בקמץ (כך במקרא חמש פעמים, למשל "וַיִּנְאֵם הַגִּבֹּר הַקָּם עַל" - שמואל ב כג, א).
4. במקרא בא פעם אחת השם אֶלְעַד (דברי הימים א ז, כא; בטעם אתנח). בערך אלעד באנציקלופדיה המקראית הוצעו לשם פירושים אחדים, ובהם 'אל עולם', 'האל נצחי'. הצעות אחרות: 'האל עדי' (הצעה קשה משום שגם בתרגומים הצורה מתאימה לעד); 'האל העידי' (עד - הפועל עו"ד בבניין קל); 'האל שב' (על סמך הפועל עאד בערבית); 'האל התקשטי' (עד מלשון עדי"י).
5. המילה עַד במשמעות 'נצח' באה במקרא תמיד בפתח, אפילו בהפסק. ההחלטה: הרכיב עד ינוקד בפתח (חֲדַעַד, חִיעַד), ובנטייה פתח ודגש (משפחת החִיעַדִים). מנימוקי הוועדה: הוועדה הגיעה למסקנה כי שורש המילה עַד במשמעות 'נצח' שונה מזה של מילת היחס עַד/עַדִי. המסקנה המתבקשת מניקוד המילה עַד בפתח גם בהפסק היא כי שורשה עדי"ד - שלא כאמור במילונים השונים.

6. צורות בינוני הופעל של הטיל, הסית, הלין

בעקבות החלטת האקדמיה בישיבה רעד על שמות בצורת בינוני הופעל מגזרת ע"ו הנוטים בקיום הקמץ נשאלנו מה דין הצורות השייכות לשתי הגזרות (ע"ו - פ"ט).

החלטות קודמות:

1. שמות בצורת בינוני הופעל מגזרת עיו נוטים בקיום הקמץ. למשל: מוֹבֵן מוֹבְנִיָּהֶם, מוֹתָג מוֹתְגִי.

הערות: השם מוטב אפשר להטותו בקיום הקמץ: מוֹטְבִי (הפוליסה); השם מונח צורתו על דרך פ"י: מִנְח מִנְחִי.

2. פעלים שנטייתם הן על דרך עיו הן על דרך פ"י: הטיל (הטיל או הטיל), הניח (הניח או הניח), הסית (הסית או הסית); וכן חלין (חלין או חלין) בהוראת 'התלונן', הזיע (הזיע; מותר גם הזיע).

ההחלטה: מִטְל מִטְלִי או מוֹטְל מוֹטְלִי; מִסֵּת מִסֵּתִי או מוֹסֵּת מוֹסֵּתִי; מִלֵּן מִלֵּנִי או מוֹלֵּן מוֹלֵּנִי.

מנימוקי הוועדה: אין קושי בקיומן של שתי צורות בפעלים הפוסחים על שתי הגזרות.

7. כתיב שמות האותיות היווניות

השאלה: האם יכתבו שמות האותיות היווניות על פי כללי התעתיק מלועזית לעברית? מטבע הדברים במוקד הדיון עמד שם האות β (בטא / ביתא) וכן השמות: דלטא/דלתא, קפא/כפה.

נתונים

החלטות קודמות

1. שמות האותיות היווניות המסתיימים בתנועת a יכולים להיכתב בעברית באל"ף או בח"א, למשל: אלפא, גמא, סיגמא או אלפא, גמה, סיגמה.

2. למדא/למדה (ולא למבדא/למבדה).

הכתיבים המתועדים במילון ההיסטורי:

אלפא, אלפא (למשל, משנה מנחות ה, א); ביטא (משנה שקלים ג, ב), ביתא (הרוב; למשל, איכה רבח); גמא, גמה (משנה מידות ג, א); זיטא (בראשית רבח), זוטא (ירושלמי יבמות ד, ב); קפא (ירושלמי מעשר שני ד, יב), כפא (איכה רבח); כי (פעמים רבות; למשל, משנה מנחות ו, ג); תוספתא מנחות; בבלי הוריות.

ההחלטה: כתיב שמות האותיות היווניות יהיה על פי כללי התעתיק מכתב לועזי לכתב עברי. לפי זה: β – בטא / בטח. רק הביטוי אלפא-ביתא ייכתב בתי"ו (וכן שם המושג הגאוגרפי דלתא).

נימוקי הוועדה:

1. אם נדבוק בקשר בין האלף-בית העברי ליווני יאבד הקשר בין כתיב שם האות היוונית לכתיב מילים יווניות שנכתבות באות זו. למשל, לפי כללי התעתיק ההגה [k] (ובכלל זה גם האות היוונית κ) מתועתק בקו"ף. אם נדבוק בקשר, יצא שהאות κ (κάπτα) תיכתב כפא, אבל השם Καπαδοκία – קפדוקייה.

2. השאלות המגיעות לאקדמיה מן הציבור מעידות שכתב שמות האותיות היווניות אינו מיוצב עדיין.

3. במקורות יש חוסר עקיבות. חוסר עקיבות ייווצר מכל ניסיון לשמר משחו מן הקשר ההיסטורי בין שמות האותיות בעברית וביוונית. הדרך היחידה להביא לעקיבות ולאחידות היא אימוץ כללי התעתיק, גם אם משמעות הדבר להורות על הכתיב בטא, דלטא. האות β:

– חוער כי הכתיב ביטא רווח משום "גרסת ביטא" במחשבים. [הערה: בדיקה של הכתיב גרסת ביתא/ביטא באינטרנט במהלך הישיבה העלתה רוב מוחץ לכתיב ביטא.]

– האות נכתבה בטי"ת בכותרות לפיוטים שבכתבי יד (התיבה פביט). למעשה מדובר במילה אלפביט (=אלפא-בית), שבה נתפסה ה"אל כתונית הידוע בערבית ולכן הושמטה.

– הכותב ביתא חושב על האלף-בית העברי ולא על זה היווני. הכתיב בטא יתרונו שהוא מנתק בין שתי המערכות ומבליט את לועזיותה של המילה.

נימוק נגד החלטת הוועדה: לאותיות β , δ ועוד יש מסורת כתיבה (ביתא, דלתא) ויש לקיימה.

8. נטיית גיאות

השאלה: האם הקמץ באל"ף בנטיית הרבים מתקיים או לא?

כלל קודם (כלל ו מכללי הפתח)

בנטיית השם גֵּיָא בא צירי והוא נכתב מלא תמיד. למשל: גֵּיָא- גֵּיָאִיִּת.

במקרא גֵּיָאִיִּת גֵּיָאִיִּתִּי, וכן נמצאות צורות המשנה (של הנפרד) גֵּיָא גֵּיָא.

ההחלטה: גֵּיָא- גֵּיָאִיִּת גֵּיָאִיִּתִּי (הארץ), גֵּיָאִיִּתִּי וכיו"ב.

מנימוקי הוועדה:

החלטה על אי-קיום הקמץ בנטיית גֵּיָאִיִּת אינה מצריכה חוספת יוצא מן הכלל.

הוער כי תנועה חטופה אחרי צירי מלא איננה מחוזה נפרץ, ואולם כנגד זה הובאה הצורה הֵּיָכְלִי.

9. תיקון כלל ג1 מכללי הצירי

ההחלטה: הצירי אינו משתנה לפני כינויי הנוכחים בשמות כגון בָּאָר בָּאָרְכָם, הַפְּסִד הַפְּסִדְכָם, מִזְלָג מִזְלָגְכָם, פְּסַנְתֵּר פְּסַנְתֵּרְכָן. הוא הדין לשמות ממשקל פֻּעַל, כגון בָּצַק בָּצַקְכָם, זָקוּן זָקוּנְכָם.

נוסח הכלל הקיים:

1. צירי (חסר) הבא בשם הנפרד היחיד בהברה האחרונה – בין שהוא מתקיים בנטייה ובין שהוא מתבטל – משתנה לסגול לפני כינויי הנוכחים -כָּם, -כָּן. למשל: בָּאָר בָּאָרְכָם, הַפְּסִד הַפְּסִדְכָם, מִזְלָג מִזְלָגְכָם, מְשׁוּרֵר מְשׁוּרֵרְכָם, סוֹפֵר סוֹפֵרְכָם, פְּסַנְתֵּר פְּסַנְתֵּרְכָן.

יוצאים מכלל זה שמות בני הברה אחת (כגון שֵׁד, אֵל, עֵט), שבהם הצירי מתקיים גם לפני כינויי הנוכחים. למשל: שֵׁד שֵׁדְכָם.

הערה: בשמות שעי הפועל או לי הפועל בהם מאותיות אהח"ע, בא פתח במקום הסגול. למשל: הִכְרַח הִכְרַחְכָם, שׁוּנָא שׁוּנָאִיִּת.

2. צירי הבא בשם הנפרד היחיד בהברה האחרונה – ומתבטל בנטייה – משתנה לסגול לפני כינויי הנוכח. למשל: מְפַקֵּד מְפַקֵּדְךָ, מְקַל מְקַלְךָ, שׁוֹמֵר שׁוֹמֵרְךָ.

השאלה: האם ינוקד צירי (חסר) לפני כינויי הנוכחים בסגול גם כשהוא מתקיים בנטייה (בָּאָרְכָם, הַפְּסִדְכָם), או אם ישווה כלל הכינויים הכבדים לזה של כינוי הנוכח (דהיינו, יבוא סגול לפני כינויים אלו רק במקרים שהצירי אינו מתקיים בנטייה).

מנימוקי הוועדה:

לוועדה התברר שכל הנראה הכלל בטעות יסודו – בשל ההבדל שהתגלה בין הניקוד בצירי – בָּאָרְכָם – שחתקבל במליאה (כפי שמובא בזיכרונות) לניקוד בסגול – בָּאָרְכָם – שניתן בסיכום החלטות האקדמיה בראש כרך הזיכרונות.

עוד התברר לוועדה שבמסורת תימן לפי ניקודו של הרב עמר המילה הפסדכם (בביטוי "יצא שכרכם בפסדכם"), הבאה בתלמוד הבבלי, מנוקדת הפסדכם. עוד צוין כי ברקלי, שהקפיד ללכת על פי החלטות האקדמיה, מנקד הַפְּסִדְכָם.

מ' בראשור: איש לא השיג על הודעת הוועדה, והיא מתאשרת בזאת.

אושרה הודעת ועדת הדקדוק.

ז. מילים בשימוש כללי

הודעת הוועדה למילים בשימוש כללי

מְסַעַד (עובד סיעוד בבית)

רקע

מדובר באדם שמקצועו לסעוד אדם בביתו (בדרך כלל קשיש, אך גם כל אדם אחר הזקוק לטיפול סיעודי ונשאר בביתו, כגון ילד מוגבל או נכה סיעודי). תפקיד זה ממלאים בדרך כלל עובדים זרים מן הפיליפינים.

הוועדה הציעה להניח מונח מן השורש סעי"ד, היפה לעניין זה. מונחים משמשים: מטפל אישי סיעודי, מטפל צמוד, עובד-זר סיעודי, מטפל ביתי, מט"ב(ית), עובד סיעודי (זר) המועסק בידי יחיד. הצעות אחרות: סְעָד, סְעוֹן, סְעוֹן, מטפל בית.

מ' בר-אשר: מפרות הוועדה למילים בשימוש כללי נדון היום רק בהצעה מְסַעַד לעובדי הסיעוד בבית, המכונים כפי רבים פיליפינים. למעשה אין כאן חידוש שהרי משם הפעולה סיעוד מתבקשת צורת הבינוני בבניין פיעל מְסַעַד.

י' בלאו: האם הכוונה להרחיב את המושג הזה מעובדי הסיעוד בבית לעובדים במחלקות הסיעודיות במוסדות השונים?

ר' גדיש: המונח שחסרונו מורגש הוא לעובד הסיעוד בבית, המכונה בלשון החוק עובד-זר סיעודי. אם המילה מסעוד תיקלט ויורחב בה השימוש לעובדי המחלקות הסיעודיות, אינני חושבת שתהיה בכך בעיה, אבל יש לשים לב להבדל הגדול בין המסעדים בבית, העובדים במשקי הבית ואינם על פי רוב עובדים מקצועיים, לעובדי מחלקות הסיעוד.

י' בלאו: אני מסכים שההבדל בין המסעדים בבית לעובדים במחלקות הסיעוד גדול, ולכן אני חושב שכדאי להבחין ביניהם.

ר' גדיש: לקראת הדיון בוועדה למילים בשימוש כללי ביררנו כיצד העובדים האלה נקראים במשרד התמ"ת, האחראי להבאתם ארצה, ובביטוח הלאומי. לא בדקנו כיצד הם נקראים במחלקות הסיעוד.

י' בלאו: אני מציע שנדחה את הדיון בנושא כדי לאפשר למזכירות המדעית לבוא בדברים עם המחלקות הסיעודיות השונות ולשמוע את דעתן.

א' טל: אני מסכים עם האד' בלאו. המילה מְסַעַד מתאימה יותר לעובדי הסיעוד בבית מלאה בבתי החולים משום שהמשמעות היסודית של מְסַעַד היא 'מלווה', כמו שאנו קוראים במשנה ש"פרה וכל מסעדיה יוצאין להר המשחה".

א' שורצולד: גם אני סבורה שצריך למצוא מונח נפרד לעובד המוסדי. לשם כך נראה כי דרוש בירור מיוחד.

מ' בר-אשר: אני מקבל את ההצעה להחזיר את השאלה לבירור ולדיון נוספים בוועדה למילים בשימוש כללי, ובזה ננעלת הישיבה.

ההצעה מְסַעֵד הוחזרה לוועדה למילים בשימוש כללי.

[הערת העורך: המילה מְסַעֵד התקבלה בישיבה רפה, להלן עמ' 297–298].